

ФІЛОЛОГІЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ІЗ ЄДНАЛЬНО-РОЗДІЛОВИМИ СПОЛУЧНИКАМИ

Тлумачення законів є ключовим елементом будь-якої правової системи, забезпечуючи послідовне та точне застосування норм. Практика правозастосування демонструє, що поверхневе ознайомлення з текстом норми не дає змоги повною мірою з'ясувати її дійсний зміст. Особливу роль відіграє філологічне тлумачення, яке враховує не лише зміст норми, а й значення мовних конструкцій, розділових знаків та їх синтаксичну роль. Найбільш проблемними є випадки використання єднально-розділових сполучників, зокрема конструкції «та/або», яка часто спричиняє неоднозначність в інтерпретації. Це особливо критично в умовах воєнного стану, коли норми про військову службу потребують максимальної чіткості, а помилки в тлумаченні можуть мати серйозні наслідки для правозастосування.

Мета – дослідити особливості філологічного тлумачення правових норм, що містять комбіновані єднально-розділові сполучники («та/або»), та виявити проблеми, які виникають у практиці правозастосування через їх неоднозначне сприйняття. Довести, що філологічний підхід сприяє точнішому розумінню волі законодавця, зменшуючи суб'єктивність і сприяючи формуванню єдиної судової практики в Україні. **Методи.** Методологія дослідження поєднує загальнонаукові та спеціальні методи. Загальнонаукові методи передбачають аналіз і синтез для узагальнення судової практики та теоретичних джерел, а також індукцію для виведення правил тлумачення з конкретних прикладів. Спеціальні методи охоплюють граматичний, семантичний і синтаксичний аналіз тексту норм на основі Українського правопису – 2019, а також формально-логічний аналіз кон'юнкції, диз'юнкції та комбінації за принципами логіки, спираючись на дослідження Кеннета Адамса. **Результати.** Філологічне тлумачення сприяє верховенству права, особливо в критичних сферах, як-от військова служба під час агресії РФ. Воно допомагає зменшити вплив людського фактора, зокрема особистих переконань, емоційного стану та підсвідомих упереджень суддів, які можуть спотворювати інтерпретацію норм. У стресових умовах воєнного стану судді можуть несвідомо надавати перевагу суворішому тлумаченню через суспільний тиск «та/або» власне переконання. Дослідження наголошує на потребі в узагальненні судової практики щодо застосування єднально-розділового сполучника «та/або» для мінімізації суб'єктивності. Рекомендується впровадження тренінгів для суддів із розпізнавання упереджень, використання чітких законодавчих формулювань і колегіальних механізмів прийняття рішень. Пропонуються подальші порівняльні дослідження для вдосконалення якості законодавства та забезпечення його однозначного тлумачення.

Ключові слова: тлумачення норм права, філологічне тлумачення, єднально-розділові сполучники, та/або, судова практика, міжнародне право, людський фактор.

Гавришкевич Ігор,

офіцер-слухач

факультету

післядипломної освіти

Військового

інституту Київського

національного

університету імені

Тараса Шевченка

[https://orcid.org/0009-](https://orcid.org/0009-0003-8860-4510)

0003-8860-4510

[gavrishceвичh70@gmail.](mailto:gavrishceвичh70@gmail.com)

com

1. Вступ

У сучасних умовах відсічі збройній агресії Російської Федерації проти України, коли держава змушена мобілізувати значні ресурси для захисту територіальної цілісності та недоторканності, забезпечення верховенства права набуває першочергового значення. Особливо актуальною є проблема тлумачення норм, що регулюють питання проходження служби, оскільки держава, делегуючи громадянам обов'язки з оборони, зобов'язана гарантувати їм чіткі права, відсутність ясності яких і є частими підставами звернення до суду. Актуальність теми посилюється воєнним станом, де швидкі законодавчі зміни часто призводять до неоднозначностей, спричинених низьким рівнем законодавчої техніки, недостатньою правовою культурою суб'єктів правозастосування, зокрема в розрізі ст. 68 Конституції України, та відсутністю єдиної судової практики.

Новизна дослідження полягає в комплексному аналізі філологічного тлумачення комбінованого єднально-розділового сполучника «та/або» в нормах адміністративного права, зокрема в контексті Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (далі – Закон № 2232-ХІІ), з урахуванням судової практики адміністративних судів.

На відміну від попередніх робіт, які фокусувалися на загальних аспектах інтерпретації норм, зокрема Білоуса О. В. щодо філологічного тлумачення в адміністративному судочинстві, фокус уваги зосереджено на філологічному підході з елементами формальної логіки, порівняльного правового аналізу та міжнародними стандартами, пропонуються практичні рекомендації для усунення неоднозначностей. Це дає змогу не лише розкрити потенціал «та/або» як інструменту гнучкості в праві, але й попередити помилки в правозастосуванні, що є науковим рішенням для посилення стабільності правової системи в кризових умовах.

Мета – дослідити особливості філологічного тлумачення правових норм, що містять комбіновані єднально-розділові сполучники («та/або»), та виявити проблеми, які виникають у практиці правозастосування

через їх неоднозначне сприйняття. Довести, що філологічний підхід сприяє точнішому розумінню волі законодавця, зменшуючи суб'єктивність і сприяючи формуванню єдиної судової практики в Україні.

Методологія дослідження базується на комбінації загальнонаукових і спеціальних методів. Загальнонаукові методи передбачають аналіз і синтез для узагальнення судової практики та теоретичних джерел, а також індукцію для виведення загальних правил тлумачення з конкретних прикладів. Спеціальні методи охоплюють граматичний, семантичний і синтаксичний аналіз тексту норм на основі Українського правопису – 2019, формально-логічний аналіз кон'юнкції, диз'юнкції та комбінації за принципами логіки, з опорою на дослідження Кеннета Адамса.

2. Виклад основного матеріалу

У рішенні Львівського окружного адміністративного суду від 20.01.2023 у справі № 380/15696/22 (далі – справа) (Рішення Львівського окружного адміністративного суду № 380/15696/22, 2023), предметом спору стало тлумачення пункту 2 частини 4 статті 26 Закону № 2232-ХІІ, де зазначено, що військовослужбовці, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, звільняються з військової служби під час воєнного стану на підставах: [...]

Г через такі сімейні обставини або інші поважні причини (якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу). [...] – у зв'язку з наявністю дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю та/або одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю I чи II групи; [...] (ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу»).

Військова частина витлумачила цю норму Закону № 2232-ХІІ, «виходячи з морфологічної точки зору», та наголошувала, що «ключовим є наявність у словосполученні сполучника «та», що унеможливує звільнення позивача, якщо у нього наявна лише частина підстави у вигляді дружини з інвалідністю 3-ї групи без наявності у своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю 1-ї чи 2-ї групи». Відповідач повідомив суд, що якби в цій нормі не було сполучника «та», то позивача було б звільнено з військової служби; вважає, що відсутність у батьків позивача чи його дружини інвалідності 1-ї чи 2-ї групи зробить звільнення позивача з військової служби незаконною дією (Рішення Львівського окружного адміністративного суду № 380/15696/22, 2023).

3. Філологічне тлумачення

Суд під час вирішення цього спору витлумачив зміст речення із застосуванням комбінованого сполучника «та/або», оскільки такий застосовується в гіпотезі норми права (абзацу п'ятого підпункту «г» пункту 2 частини четвертої статті 26 Закону № 2232-ХІІ), щодо застосування котрої виник цей спір. Для виконання цього завдання суд використав філологічне тлумачення, що

полягає у з'ясуванні змісту правової норми шляхом аналізу її текстового вираження під кутом зору його лексико-семантичних, лексико-граматичних, морфологічних, синтаксичних характеристик (Рішення Львівського окружного адміністративного суду № 380/15696/22, 2023).

У своїй класичній статті Білоус О. В. зауважив, що юридична та філологічна науки виробили чимало правил і прийомів тлумачення юридичних текстів. У цій же статті він вказав, що філологічне тлумачення – це різновид інтерпретаційної практики, спрямований на встановлення за допомогою мовних засобів і їх внутрішньотекстових зв'язків смислових параметрів правової норми, що дають змогу адекватно розкрити конкретний зміст нормативних приписів з вираженою в них волею законодавця (Білоус, 2019, с. 127–133).

У справі суд, тлумачачи єднально-розділовий сполучник «та/або», опирається на постанову Кабінету Міністрів України № 437 від 22 травня 2019 р. з метою забезпечення конституційних положень про державний статус української мови й уніфікації вживання правописних норм, погодив пропозицію Міністерства освіти і науки та Національної академії наук щодо схвалення Українського правопису в новій редакції, розробленій Українською національною комісією з питань правопису (далі – Український правопис – 2019). Відповідно до § 165 «СКІСНА РИСКА» Українського правопису – 2019 скісну ризику ставимо в таких позиціях: «[...] В офіційно-діловому та науковому стилях – як розділовий знак [...] Уживаються також комбіновані єднально-розділові сполучники і/або, рідше та/або (без відступів до і після скісної ризику): порушення авторського і/або суміжних прав; «Типова освітня програма підвищення кваліфікації голів і/або членів правління об'єднань співвласників багатоквартирних будинків»; Війна і/або поезія? (назва газетної публікації)» (Рішення Львівського окружного адміністративного суду № 380/15696/22, 2023).

Суд зазначає, що вживання єднального сполучника «та» вказує на два поняття разом, тоді як використання розділового сполучника «або» вказує на виділення: одне поняття з кількох понять. Коли ми говоримо:

«А та В», використовуючи єднальний сполучник, ми маємо на увазі обидва разом, А + В;

«А або В», використовуючи розділовий сполучник, ми можемо мати на увазі «А, а не В» або «В, а не А»;

«А та/або В», використовуючи скісну ризику «/» між двома сполучниками, то ми утворюємо комбінований єднально-розділовий сполучник, що вказує на два можливі варіанти сполучника («та» і «або»), один із яких можна вибрати.

Інакше кажучи, використання скісної ризику в комбінованому сполучнику «та/або» означає, що ми допускаємо вибір як «та», так і «або», як наслідок, можемо мати на увазі: 1) А + В; 2) А, не В; 3) В, не А (Рішення Черкаського окружного адміністративного суду № 580/6272/23, 2023).

Таким чином, використання «та/або» дає змогу стверджувати, що існує три можливі варіанти вибору, а не два.

Аналогічне тлумачення цієї норми було застосовано в рішенні Черкаського окружного адміністративного суду від 28.09.2023 у справі № 580/6272/23 (Рішення Черкаського окружного адміністративного суду № 580/6272/23, 2023) та в рішенні Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 24.11.2023 у справі № 300/6236/23 (Рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду № 300/6236/23, 2023).

Така неоднозначність викликана процесом прийняття нових законодавчих актів. Це свідчить про низький рівень законодавчої техніки на етапі прийняття нормативно-правових актів. Суперечності також виникають у разі неправильного розуміння суті правової норми самим суб'єктом правозастосовної діяльності через низький рівень правової культури та правосвідомості.

4. Роздуми автора

Використання сполучника «та/або» є поширеним явищем у праві. Юристи використовують його в усіх типах юридичних контекстів. Негатив сполучника в тому, що він розпливчастий, якщо не безглуздий, причому деякі мовознавці називали його «дворячим виразом», «огидним винаходом» та «безглуздим жаргоном» (Raine v. Drasin, 1981; Cochrane v. Fla. E. Coast Ry. Co., 1932).

Досі дослідники стверджують, що конструкція «та/або» є за своєю суттю неоднозначною і її слід уникати, коли це можливо, адже, на думку багатьох критиків, завжди так і є. Однак сполучник «та/або» зовсім не є двозначним. Він має чітке, узгоджене значення: за правильного використання ця конструкція означає «А або Б чи обидва». У більшості галузей права просто немає переконливих причин уникати використання терміна «та/або». Цей сполучник чіткий і лаконічний, але піддається критиці здебільшого через випадки, коли люди використовують його неправильно. Позовні заяви, контракти, статuti та патенти допускають переконливе використання терміна «та/або». І навпаки, деякі правові галузі, як-от інструкції чи постанови, зазвичай не дозволяють правнику надавати варіанти, що робить термін «та/або» непридатним.

Незважаючи на те що існує кілька контекстів, у яких слід уникати використання терміна «та/або», не слід відкидати цю конструкцію лише тому, що люди іноді неправильно використовують цей сполучник. Зрештою, правники та суди часто мають труднощі з використанням і тлумаченням «та» та «або». Певною мірою єднально-розділові сполучники «та/або» за своєю суттю ментально не викликають довіри, а ситуативно розібравшись, не можна дійти одностайності у тлумаченні норми, тому що слова сповнені неоднозначності, а наявність розділового знака у їх сполученні дає ще більше сумніву у прийнятті правильного рішення.

«Та/або» не має точного значення, але дозволяє передати альтернативні варіанти. Як і у випадку з багатьма постійними помилками в юридичному письмі, проблема полягає не в самому сполучнику «та/або», а у відсутності пильної уваги до деталей. Ще одна поширена конструкція, у якій та/або з'являється, має форму «А, В та/або С», що, строго кажучи, є неоднозначною

фразою. На відміну від «А та/або В», додавання додаткового твердження, С, може змусити читача здогадуватися, чи «та/або» призначений для розміщення між усіма твердженнями або лише деякими з них. З одного боку, «А, В та/або С» може запропонувати вибір між А, В, С або будь-якою їх комбінацією, що дорівнює «А та/або В та/або С» (Air Mach. Com SRL v. Superior Court, 2010).

У міжнародному приватному праві (private international law, або конфліктному праві) конструкція «та/або» (англ. and/or) часто застосовується в конвенціях і договорах для забезпечення гнучкості в регулюванні трансграничних відносин, дозволяючи альтернативні або комбіновані опції без жорсткої виключності. Це особливо корисно в контекстах визнання рішень, виконання договорів чи вибору юрисдикції, де потрібно враховувати варіативність ситуацій між державами.

Так, відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 29 Регламенту ЄС № 650/2012 про юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання рішень у спадкових справах чітко вказано формулювання з and/or у контексті вибору застосовного права: *The administrator(s) appointed pursuant to this paragraph shall be the person(s) entitled to execute the will of the deceased and/or to administer the estate under the law applicable to the succession* (European Parliament and Council of the European Union, 2012).

And/or означає, що вибір права може бути зроблений через заповіт, або через довірчий документ, або через спільну декларацію, або комбінацією цих інструментів. У контексті міжнародного приватного права це критично для трансграничних спадкових спорів, де сторони (спадкоємці чи спадкодавці) вибирають юрисдикцію заздалегідь. Скісна риска уточнює інклюзивність, уникаючи ексклюзивної диз'юнкції, що полегшує застосування в змішаних справах (наприклад, спадщина з активами в кількох країнах ЄС). Без чіткого and/or могла б виникнути неоднозначність, але в тексті регламенту структура робить його зрозумілим, пов'язаним із принципами автономії волі та конфліктного права.

У ч. 1 ст. 6 Регламенту Міжнародного арбітражного суду про арбітраж та медіацію встановлено: *In the Secretary General's absence or otherwise at the Secretary General's request, the Deputy Secretary General and/or the General Counsel shall have the authority to refer matters to the Court, confirm arbitrators, certify true copies of awards, request the payment of a provisional advance...* (International Chamber of Commerce, 2021).

Формулювання and/or із скісною ризикою чітко вказує на вибір – розширює права секретаря, робить можливою відсутність генерального секретаря, або обидві події одночасно. And/or дозволяє гнучкість, уникаючи виключної диз'юнкції, що полегшує застосування в складних справах, наприклад, коли контракт передбачає комбінацію арбітражу та медіації.

З іншого боку, розміщення «та/або» між В та С може означати, що «та/або» має на меті надати вибір лише між В та С, при цьому А залишається константою.

У цьому сценарії можливими варіантами для читача зрештою є А та В, А та С або всі три твердження. Практичним рішенням для структури «А, В та/або С» є завжди використання коми для послідовного розділення – також відома як оксфордська кома – така, що структура стає «А, В та/або С». Завдяки цій конструкції стає зрозумілішим, що «та/або» повинні застосовуватися до всіх термінів (Oxford English Dictionary, 2017). Включення цієї коми є ключовим для забезпечення того, щоб фраза, яка використовує «та/або» з більш ніж двома реченнями, інтерпретується правильно. Доктрина останнього антецедента дає уявлення про потенційне рішення.

Правила формальної логіки надають чіткий фреймворк для аналізу сполучника «та/або», розкриваючи його сутність як інклюзивної диз'юнкції (inclusive disjunction).

У роботі Кеннета Адамса *Revisiting the Ambiguity of 'And' and 'Or' in Legal Drafting* (Adams & Kaye, 2006) детально аналізується логічна неоднозначність *and* та *or* в юридичних текстах, *and/or* пропонується як інструмент для чіткості, але з попередженням про потенційні пастки в складних структурах, тобто А, В *and/or* С. Адамс, спираючись на принципи формальної логіки, аргументує, що *and/or* не є внутрішньо неоднозначним, а проблеми виникають через контекстуальне використання, подібно до логічних операторів у пропозиційній логіці, де точність залежить від контексту.

Конкретизуючи правозастосування єднально-розділового сполучника «та/або», на думку автора, слід поділяти за кон'юнкційним, диз'юнкційним і комбінаційним способом тлумачення. Кон'юнкційний спосіб, тобто А + В, полягає у такій інтерпретації сполучника «та/або», що передбачає обов'язкову наявність обох елементів одночасно, подібно до єднального сполучника «та».

Зі свого боку, диз'юнкція, тобто А або В, інтерпретується як «або», що дозволяє вибір одного з елементів без обов'язкової комбінації. В українському праві це ілюструється в ст. 39 Цивільного кодексу України, де конструкція «та (або)» тлумачиться як достатність одного наслідку (неусвідомлення дій або нездатність керувати ними) для визнання недієздатності, з акцентом на граматичний спосіб тлумачення (Цивільний кодекс України, 2003).

Комбінація А та/або В, включно з обома, поєднує кон'юнкцію та диз'юнкцію, дозволяючи А, В або А + В.

5. Міжнародна правова позиція

Коли закон стає предметом спору в суді, судді зазвичай повинні тлумачити закон, неоднозначний він чи ні.

Як заявив колишній голова Верховного суду США Джон Маршалл у справі «Марбері проти Медісона», «це категорично претензія та обов'язок судового департаменту – сказати, яким є закон. Судові рішення щодо тлумачення законів, як правило, є остаточною позицією щодо значення норми та визначатимуть, як закон виконується, принаймні, якщо Конгрес не здійснить комплекс заходів щодо внесення змін до закону. У сфері тлумачення законів багато членів судової

влади вважають свою роль у «визначенні того, яким є закон», підпорядкованою позиції Конгресу як розробника закону» (Marbury v. Madison, 1803).

Легітимність будь-якої конкретної діяльності з тлумачення законів часто оцінюється тим, наскільки добре вона виконує волю Конгресу (Farber, 1989).

Техаський суд постановив, що позивач мав використовувати сполучник або «і», або «або», щоб виразити або кон'юнктив, або роз'єднувальний спосіб; оскільки позивач використав єднально-розділовий сполучник «та/або», однак він «не висловив жодного з цих висловів» (Willis Sears Trucking Co. v. Pate, 1970).

Загалом суди США зазвичай «не схвалюють» цей сполучник «та/або», часто стверджуючи, що ця фраза була настільки розкритикована, що суду не потрібно повторювати цю критику в цій справі (State v. Tuck, 2006).

Хоча граматики, вчені та судді зазвичай зневажають використання сполучника «та/або», проблеми, пов'язані з ним, часто помилково приписують самому сполучнику. Багато критичних зауважень щодо «та/або» є неточними або неоднозначними, ігнорується той факт, що термін має певне значення: це «формула, що позначає елементи, що нею з'єднані, можуть розглядатися разом або як альтернативи», тобто «А або Б, або обидва» (Oxford English Dictionary, 2017).

Спираючись як на здоровий глузд, так і на вищезазначене, легко побачити, що нерозумне використання сурядних сполучників може бути фатальним для юридичного складання, оскільки «і» та «або» мають численні тлумачення через синтаксичну неоднозначність.

Законодавці можуть зіткнутися із загальним несхваленням своїх положень судами першої інстанції та ретельною перевіркою апеляційними судами. Навіть якщо термін «та/або» має певне значення і має використовуватися там, де законодавець / укладач норми має намір виразити інклюзивну диз'юнкцію, існують певні сценарії, у яких його використання слід уникати. Це підкреслює контекстно-чутливий підхід, де звичайне значення підпорядковується об'єкту та цілі, подібно до філологічного тлумачення єднально-розділового сполучника «та/або» в національному праві.

6. Людський фактор

Прийняття судових рішень, зокрема в процесі тлумачення норм права, є не лише формальним застосуванням закону, але й процесом, що залежить від суб'єктивних характеристик судді. Філологічне тлумачення, як один із ключових методів інтерпретації, передбачає аналіз текстового вираження норми через лексичні, граматичні та синтаксичні аспекти, але воно не є об'єктивним на 100 %, оскільки суддя інтерпретує текст на основі власного внутрішнього переконання, яке формується під впливом позаправових факторів. Ці фактори, зазначені в дослідженні Шевчук В. А., стосуються індивідуальності судді, інтуїції, політичної схильності, інтелектуальних та темпераментних рис, а також непрямих впливів, як-от загальна ерудованість, сімейні асоціації та соціальний статус (Шевчук, 2020, с. 434–438).

С. Фурса наголошує, що внутрішнє переконання судді – це не несвідоме враження, відчуття, яке не піддається контролю, а впевненість у правильності його висновків, які становлять основу судового рішення (Фурса С., Фурса Є., Щербак, 2006).

Так, на переконання А. Ткачук, в основі постановлення законного, обґрунтованого та справедливого рішення суду лежить внутрішнє переконання судді у правильності своїх висновків. Причому сутність внутрішнього переконання, на погляд вченої, не можна зводити лише до психологічної категорії стану свідомості судді, що зумовлює необхідність більш комплексного підходу (Ткачук, 2016, с. 43–47).

Особливості прийняття рішень судами полягають у протиріччі між правовим формалізмом, де рішення базується виключно на законі та фактах і правовим реалізмом, який визнає вплив психосоціальних факторів на суддівський розсуд.

У контексті філологічного тлумачення, зокрема сполучника «та/або», суддя може діяти на власний розсуд, спираючись на внутрішнє переконання – свідоме враження та впевненість у правильності висновків, що не піддається повному контролю. Можливість судді діяти на власний розсуд щодо тлумачення «та/або» проявляється в тому, що комбінований сполучник допускає три варіанти інтерпретації (кон'юнкцію, диз'юнкцію або комбінацію), і вибір залежить від суб'єктивного сприйняття суддею волі законодавця.

У філологічному тлумаченні «та/або» людський фактор посилює неоднозначність, оскільки суддя може «підвести» рішення під закон на основі власної справедливості, яка є суб'єктивною.

7. Пропозиції

Зважаючи на недостатню врегульованість питання філологічного тлумачення норм, Верховний Суд, як найвищий суд у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики в порядку та спосіб, визначені процесуальним законом, ст. 125 Конституції України, ст. 36 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», повинен сформувати єдину практику та забезпечити її сталість, адже це є основним завданням, що покладене законом на Верховний Суд (ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», 2016; Конституція України, 1996).

Водночас формування судової практики передбачає (а часом і потребує) зміни у розумінні та тлумаченні норм права, у підходах до правозастосування, а отже, формування нових висновків щодо застосування норм права.

Статтею 242 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) передбачені вимоги, яким має відповідати судові рішення (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005).

Такими вимогами є відповідність судового рішення засадам верховенства права, а також законність та обґрунтованість судового рішення. За визначенням частини першої ст. 242 КАС України ухвалення судового рішення відповідно до норм матеріального права за дотримання норм процесуального права є критеріями законності судового рішення.

Одночасно передбачено правило, згідно з яким під час вибору й застосування до спірних правовідносин норми права суд зобов'язаний враховувати висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду (ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ч. 4 ст. 242 КАС України).

Такі процесуальні правила вибору й застосування норм права покликані забезпечити формування єдиної правозастосовної практики, отже, стосуються як судів першої та апеляційної інстанцій, так і самого Верховного Суду.

Для усунення неоднозначності у тлумаченні «та/або» пропонується внести зміни до законодавчої техніки, наприклад, через рекомендації Міністерства юстиції України щодо уніфікації вживання сполучників у нормативних актах, з акцентом на використання оксфордської коми для конструкцій з кількома елементами. Крім того, Верховний Суд може видати роз'яснення або постанову з прикладами філологічного тлумачення, спираючись на практику ЄСПЛ та Міжнародного суду ООН, де подібні сполучники інтерпретуються контекстуально для забезпечення справедливості.

8. Висновки

Для успішного функціонування, послідовного вдосконалення та розвитку права необхідне правильне розуміння всіма членами суспільства змісту та призначення його норм. Тому в юридичній літературі значне місце посідає філологічне тлумачення правових норм, а рішення судів щодо способу їх застосування відіграє важливу роль у механізмі правового регулювання суспільних відносин, що спрямований на осмислення норм права, розуміння їх справжнього змісту.

Підсумовуючи, зазначимо, що філологічне тлумачення норм з єднально-розділовим сполучником «та/або» дасть можливість не тільки уникнути помилок у правозастосуванні, а й захистити права особи, яка звертається до суду за захистом прав, що містить такий сполучник, забезпечуючи три варіанти інтерпретації: кон'юнкцію, диз'юнкцію або їх комбінацію. Це сприяє верховенству права в умовах воєнного стану, де точність норм про військову службу є критичною. Рекомендується посилити роль Верховного Суду у формуванні єдиної практики, а також інтегрувати міжнародні стандарти інтерпретації для підвищення якості законодавства. Подальші дослідження можуть фокусуватися на порівняльному аналізі з цивільним правом, де подібні конструкції, як у ст. 39 ЦК України, демонструють ефективність граматичного підходу.

Список використаних джерел:

1. ОСОБА_1 проти Військової частини НОМЕР_1 : рішення Львівського окружного адміністративного суду від 19.01.2023 № 380/15696/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108483436> (дата звернення: 03.10.2025).
2. Провійськовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. Редакція від 09.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

3. Білоус О. В. Філологічне тлумачення понять і категорій адміністративного судочинства: визначення поняття та правил інтерпретації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5, т. 1. С. 127–133. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.5-1.22>.
4. ОСОБА_1 проти Військової частини НОМЕР_1 : рішення Черкаського окружного адміністративного суду від 28.09.2023 № 580/6272/23. YouControl. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/113799524/> (дата звернення: 03.10.2025).
5. ОСОБА_1 проти Військової частини НОМЕР_1 : рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 24.11.2023 № 300/6236/23. YouControl. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/115173069/> (дата звернення: 03.10.2025).
6. Raine v. Drasin. 621 S.W.2d 895 (Ky. 1981).
7. Cochrane v. Fla. E. Coast Ry. Co. 145 So. 217 (Fla. 1932).
8. Air Mach. Com SRL v. Superior Court. 186 Cal. App. 4th 414 (2010).
9. Regulation (EU) № 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession. *Official Journal of the European Union*. 2012. L 201. P. 107–134. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/650/oj/eng> (дата звернення: 03.10.2025).
10. Arbitration rules: in force as from 1 January 2021. Mediation rules: in force as from 1 January 2014. International Chamber of Commerce. Paris : ICC, 2021. URL: <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/12/icc-2021-arbitration-rules-2014-mediation-rules-english-version.pdf> (дата звернення: 03.10.2025).
11. Serial comma. Oxford English Dictionary. URL: <http://www.oed.com/view/Entry/176428?redirectedFrom=serial+comma#eid285879752> (дата звернення: 03.10.2025).
12. Adams K. A., Kaye A. S. Revisiting the ambiguity of “and” and “or” in legal drafting. *St. John’s Law Review*. 2006. Vol. 80, no. 4. P. 1167–1196. URL: <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1215&context=lawreview> (дата звернення: 03.10.2025).
13. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. Редакція від 10.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.10.2025).
14. Marbury v. Madison. 5 U.S. 137 (1803).
15. Farber D. A. Statutory interpretation and legislative supremacy. *Georgetown Law Journal*. 1989. Vol. 78. P. 281–319.
16. Willis Sears Trucking Co. v. Pate. 452 S.W.2d 782 (Tex. Civ. App. 1970).
17. State v. Tuck. No. A-6497-03T4 (N.J. Super. Ct. App. Div. 2006).
18. And/or. Oxford English Dictionary. URL: <http://www.oed.com/view/Entry/7283?redirectedFrom=and%2For#eid4002106> (дата звернення: 03.10.2025).
19. Шевчук В. А. Вплив позаправових факторів при прийнятті рішення суддею: теоретичний і практичний аспект. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 434–438. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.87.
20. Фурса С. Я., Фурса С. І., Щербак С. В. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : Вид. Фурса С. Я., КНТ, 2006. Т. 1.
21. Ткачук А. Внутрішнє переконання судді як метод і результат оцінки доказів у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 43–47.
22. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 03.10.2025).
23. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. Редакція від 04.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

24. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–37. Ст. 446. Редакція від 16.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

References:

1. OSOBA_1 v. Viyskova chastyna NOMER_1, № 380/15696/22 (Lvivskyy okruzhnyy administratyvnyy sud) [Lviv District Administrative Court] (2023). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108483436> [in Ukrainian].
2. Pro viyskovyyu obovyazok i viyskovu sluzhbu: Zakon Ukrayiny [On military duty and military service: Law of Ukraine] №. 2232-XII (1992/2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> [in Ukrainian].
3. Bilous, O. V. (2019). Filolohichne tлумachennya ponyat i katehoriy administratyvnoho sudochynstva: Vyznachennya ponyattya ta pravyl interpretatsiyi [Philological interpretation of concepts and categories of administrative justice: Definition of the concept and rules of interpretation]. *Naukovyy zhurnal publichnoho i pryvatnoho prava – Scientific Journal of Public and Private Law*, 1 (5), 127–133. <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.5-1.22> [in Ukrainian].
4. OSOBA_1 v. Viyskova chastyna NOMER_1, № 580/6272/23 (Cherkaskyy okruzhnyy administratyvnyy sud) [Cherkasy District Administrative Court] (2023). <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/113799524/> [in Ukrainian].
5. OSOBA_1 v. Viyskova chastyna NOMER_1, № 300/6236/23 (Ivano-Frankivskyy okruzhnyy administratyvnyy sud) [Ivano-Frankivsk District Administrative Court] (2023). <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/115173069/> [in Ukrainian].
6. Raine v. Drasin, 621 S.W.2d 895 (Ky. 1981).
7. Cochrane v. Fla. E. Coast Ry. Co., 145 So. 217 (Fla. 1932).
8. Air Mach. Com SRL v. Superior Court, 186 Cal. App. 4th 414 (2010).
9. European Parliament and Council of the European Union. (2012). Regulation (EU) № 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession. Official Journal of the European Union, L 201, 107–134. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/650/oj/eng>.
10. International Chamber of Commerce (2021). Arbitration rules: In force as from 1 January 2021. Mediation rules: In force as from 1 January 2014. <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/12/icc-2021-arbitration-rules-2014-mediation-rules-english-version.pdf>.
11. Serial comma (n.d.). In Oxford English Dictionary. Retrieved December 14, 2017, <http://www.oed.com/view/Entry/176428?redirectedFrom=serial+comma#eid285879752>.
12. Adams, K. A., & Kaye, A. S. (2006). Revisiting the ambiguity of “and” and “or” in legal drafting. *St. John's Law Review*, 80 (4), 1167–1196. <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1215&context=lawreview>.
13. Tsyvilnyy kodeks Ukrayiny: Kodeks Ukrayiny [Civil Code of Ukraine: Code of Ukraine] № 435-IV (2003/2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
14. Marbury v. Madison, 5 U.S. 137 (1803).
15. Farber, D. A. (1989). Statutory interpretation and legislative supremacy. *Georgetown Law Journal*, 78, 281–319.
16. Willis Sears Trucking Co. v. Pate, 452 S.W.2d 782 (Tex. Civ. App. 1970).
17. State v. Tuck, No. A-6497-03T4 (N.J. Super. Ct. App. Div. 2006).
18. And/or. (n.d.). In Oxford English Dictionary. Retrieved December 14, 2017. <http://www.oed.com/view/Entry/7283?redirectedFrom=and%2For#eid4002106>.

19. Shevchuk, V. A. (2020). Vplyv pozappravovykh faktoriv pry pryiniatti rishennia suddeiu: Teoretychnyi i praktychnyi aspekt [The impact of extra-legal factors on adjudication: Theoretical and practical aspects]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of Kyiv University of Law*, (1), 434–438. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.87>.
20. Fursa, S. Ya., Fursa, Ye. I., & Shcherbak, S. V. (2006). *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentari: U 2 t.* [Civil Procedure Code of Ukraine: Scientific and practical commentary: In 2 vols.] (Vol. 1). S. Ya. Fursa (Ed.). Kyiv: Vydavets Fursa S. Ya., KNT.
21. Tkachuk, A. (2016). Vnutrishnie perekonannia suddi yak metod i rezultat otsinky dokaziv u tsyvilnomu protsesi [The judge's inner conviction as a method and result of evidence evaluation in civil proceedings]. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, (2), 43–47.
22. Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]. №. 254k/96-VR (1996/2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> [in Ukrainian].
23. Pro sudoustriy i status suddiv [On the judiciary and the status of judges], *Zakon Ukrainy* [Law of Ukraine]. №. 1402-VIII (2016/2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian].
24. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: Kodeks Ukrainy [Code of Administrative Procedure of Ukraine: Code of Ukraine]. №. 2747-IV (2005/2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].

PHILOLOGICAL INTERPRETATION OF ADMINISTRATIVE LAW RULES WITH CONJUNCTIONS

Igor Havryshkevych,

Officer-Trainee at the Faculty of Postgraduate Education
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0009-0003-8860-4510>
gavrishkevichh70@gmail.com

*The interpretation of laws is a key element of any legal system, ensuring consistent and accurate application of norms. The practice of law enforcement demonstrates that a superficial review of a norm's text is insufficient to fully ascertain its true meaning. A special role is played by philological interpretation, which considers not only the content of the norm but also the meaning of linguistic constructs, punctuation marks, and their syntactic roles. The most problematic cases involve the use of conjunctive-disjunctive connectors, particularly the construction "and/or," which often leads to ambiguity in interpretation. This is especially critical during martial law, when norms concerning military service require maximum clarity, as errors in interpretation can have serious consequences for law enforcement. **Purpose.** To study the peculiarities of the philological interpretation of legal norms containing combined unifying-separating connectors ("and/or"), and identify problems that arise in the practice of law enforcement due to their ambiguous perception. To prove that the philological approach contributes to a more accurate understanding of the legislator's will, reducing subjectivity and contributing to the formation of a unified judicial practice in Ukraine. **Methods.** The research methodology combines general scientific and specialized methods. General scientific methods include analysis and synthesis for summarizing judicial practice and theoretical sources, as well as induction for deriving interpretation rules from specific examples. Specialized methods encompass grammatical, semantic, and syntactic analysis of norm texts based on the Ukrainian Orthography of 2019, as*

well as formal-logical analysis of conjunction, disjunction, and combination according to logical principles, drawing on Kenneth Adams' research. **Results.** Philological interpretation promotes the rule of law, particularly in critical areas such as military service during Russia's aggression. It helps mitigate the impact of the human factor, including judges' personal beliefs, emotional states, and subconscious biases, which can distort norm interpretation. In the stressful conditions of martial law, judges may unconsciously favor stricter interpretations due to societal pressure or personal convictions. The study emphasizes the need to standardize judicial practice regarding the use of the conjunctive-disjunctive connector "and/or" to minimize subjectivity. It recommends implementing training for judges on recognizing biases, using clear legislative formulations, and adopting collegial decision-making mechanisms. Further comparative studies are proposed to improve the quality of legislation and ensure its unambiguous interpretation.

Key words: interpretation of legal norms, philological interpretation, conjunctive-disjunctive connectors, "and/or," judicial practice, international law, human factor.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 17.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025